

Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper

Greta Avenius

”Så använder jag boken”

– Fyra SO-lärares syn på - och användning av
läroboken

“That’s how I use the book”

-Four Social studies’ teachers’ views on and usage of the textbook

Examensarbete 15 hp
Lärarprogrammet

Datum: 08-06-05
Handledare: Anders Österberg
Examinator: Johan Samuelsson

Abstract

This degree project focuses on the questions how teachers' within the four socially oriented subjects' history, geography, religion and social science use the textbook, and their attitudes towards textbooks. The method used in this project was interviews with teachers. Previous research shows that teachers use the textbook to a great extent. Studies also show that teachers' way of educating depends upon their individual educational attitudes. Further more studies show that students find difficulty in understanding the texts in educational books in a wider context. The answer to how the teachers in this study use the textbooks is that they use it to a great extent, but that they use it in different ways. The majority of the interviewed teachers use the textbook as their main teaching aid. The teachers' views on the textbook are mainly positive, with the exception that they often find the text hard to understand. Positive opinions about textbooks given by the interviewed teachers were that the books are an important support for the students, and that they are written to suit their age group.

Keywords: social studies' teachers', textbooks, attitudes, understanding texts

Sammandrag

Detta examensarbete handlar om hur SO-lärare använder sig av läroboken i undervisningen, samt hur de ser på läroboken som grund för undervisning. Metoden som använts är kvalitativa intervjuer med lärare. Forskning inom ämnet har bland annat visat att lärare inom grundskolans senare år i stor utsträckning använder sig av läroboken samt att det är den enskilda lärarens pedagogiska synsätt och lärarstil som avgör hur undervisningen utformas. Forskning visar även på svårigheter hos elever när det handlar om att förstå lärobokstextens sammanhang. Svaret på hur de SO-lärare som intervjuats använder sig av läroboken är att de använder den i stor utsträckning, men delvis på olika sätt. De flesta intervjuade lärarna använder läroboken som främsta läromedel. På frågan om hur SO-lärare ser på läroboken som grund för undervisningen så blir svaret att de flesta var positivt inställda till att använda sig av läroboken, men pekade samtidigt på negativa aspekter så som svårförståelig text. De positiva omdömena som gavs om läroböcker var bland andra att böckerna utgör ett bra stöd för eleverna och att de är anpassade till elevernas ålder.

Nyckelord: SO-lärare, läroböcker, inställning, lärobokstext

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	5
<i>1.1 Bakgrund</i>	5
<i>1.2 Syfte och frågeställningar</i>	7
<i>1.3 Tidigare forskning</i>	8
2. METOD	14
<i>2.1 Val av metod</i>	14
<i>2.2 Avgränsningar</i>	15
<i>2.3 Urval</i>	15
<i>2.4 Genomförande av intervjuer</i>	16
<i>2.5 Validitet och reliabilitet</i>	16
3. RESULTAT	18
4. DISKUSSION	27
<i>4.1 Hur använder sig lärarna av läroboken?</i>	27
<i>4.2 Lärarnas inställning till läroboken</i>	28
<i>4.3 Framtida forskning</i>	29
<i>REFERENSER</i>	30

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Bakgrunden till att jag ville skriva om hur lärare använder sig av läroböcker i undervisningen av de samhällsorienterande ämnena (SO-undervisningen) är att jag under min verksamhetsförlagda utbildning (VFU) funderat mycket på hur jag själv kommer att arbeta när jag är klar med utbildningen till lärare. Mina ämnen är samhällskunskap och religion för grundskolans senare år, vilket innebär att jag kommer att undervisa i SO. På skolan där jag gjorde min VFU använder sig lärarna av läroböcker som utgångspunkt för undervisningen i varierande grad, bland annat beroende på ämne, men jag lade också märke till att lärare som undervisar inom samma ämne arbetar på olika sätt vad gäller bundenhet till och användande av läroböcker i undervisningen. Detta gäller alltså även för lärarna som undervisar i de samhällsorienterande ämnena. På skolan arbetar tre SO-lärare. Alla tre arbetar på olika sätt, men det finns också likheter dem emellan gällande utformningen av undervisningen. Jag upplevde under min VFU att SO-lärarna använde sig av många olika läromedel utöver läroboken, så som exempelvis egenhändigt konstruerade texter och övningar, film samt Power Point, och blev nyfiken på hur de såg på läroböcker, och hur de utformade sin undervisning. I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) står det att:

”Skolan skall ansvara för att eleven inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem... skolan skall bidra till elevernas harmoniska utveckling. Utforskande, nyfikenhet och lust att lära skall utgöra en grund för undervisningen. Lärarna skall sträva efter att i undervisningen balansera och integrera kunskaper i sina olika former” (Utbildningsdepartementet, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*:1994, 11)

Läroplanen fastställer den demokratiska värdegrund och de normer som skolan skall bygga på, och anger riktlinjer och strävansmål för detta. Dessa mål och riktlinjer anger å ena sidan vilka kunskaper och färdigheter eleverna skall ha med sig när de lämnar grundskolan, och å

andra sidan vad lärarna, samt andra vuxna som arbetar inom skolan, har för mål och riktlinjer att arbeta efter. Citatet ovan är ett exempel på hur vagt lärarnas riktlinjer för undervisningen är utformade. Läroplanstexten kan således sägas vara opreciserad när det gäller hur lärare ska arbeta för att uppnå målen, vilket innebär att lärare i stor utsträckning är fria att utforma undervisningen efter eget tycke.

Riktlinjerna för hur lärare utformar sin undervisning i Lpo 94 är alltså i stort sett begränsade till att gälla målen för undervisningen, men berättar ingenting om vägen dit.

För vidare specificering av vad man som ämneslärare bör göra inom sitt eller sina ämnen, finns kursplanstexterna att tillgå. De samhällsorienterande ämnena har en gemensam kursplanstext samt enskilda kursplanstexter i respektive ämne inom SO-blocket, det vill säga: Geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap. Gemensamt för den övergripande kursplanstexten för de samhällsorienterande ämnena samt de enskilda kursplanstexterna för varje ämne inom SO-blocket, är att samtliga anger mål som ska uppnås för de olika betygskriterierna, men också att ingen av texterna anger hur undervisningen skall utformas i detalj. I dessa texter anges vad som karaktäriserar SO-ämnena som helhet respektive enskilda ämnen, samt kriterier för vad eleverna ska ha uppnått för kunskapsnivåer för de olika betygskriterierna i respektive ämne. Kursplanstexterna anger således inte heller hur målen skall uppnås.

Att det i princip inte står någonting om läromedel i skollagen, läroplanen samt kursplanerna har förmodligen sin historiska bakgrund i att den statliga styrningen av läromedel under 1980-talet började avta. Från början av 1990-talet var statens kontroll av läromedlen praktiskt taget försvunnen. I skolans styrdokument finns det dock några få skrivelser som rör läromedel. I skollagen § 4 står följande att läsa om läroboken:

”Utbildningen i grundskolan skall vara avgiftsfri för eleverna. De skall utan kostnad ha tillgång till böcker, skrivmaterial, verktyg, och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning.” (Läraryrket, *Lärarens handbok*: 2006, 72)

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med detta examensarbete är att ge en bild av hur en grupp SO-lärare inom grundskolans senare år använder sig av läroboken, samt hur de ser på läroboken som grund för undervisningen. Syftet är således att visa på hur några idag verksamma lärare inom ett specifikt ämnesområde använder sig av det läromedel som de allra flesta vet att man använder sig av i skolan, men som många inte reflekterar mer över. På ett mer personligt plan så syftar detta examensarbete också till att ge mig, samt förhoppningsvis andra som är blivande lärare, en vidare bild av hur kollegor använder sig av- och ser på läroboken.

Frågeställningarna:

- Hur använder sig SO-lärare av läroboken i undervisningen?
- Hur ser de på läroboken som grund för undervisning i SO-ämnena?

1.3 Tidigare forskning

Läroboken är för många synonymt med undervisning i skolan, begreppet lärobok behöver dock definieras, vilket inledningen i detta forskningskapitel syftar till. Till att börja med bör man skilja mellan läroböcker och läromedel. En lärobok är den specifika bok som används inom ett ämne eller ämnesblock, medan läromedel är ett vidare begrepp som innefattar olika former av pedagogiska hjälpmedel så som exempelvis film, texter eller spel. Läroboken är alltså ett av många läromedel.

Agneta Bronäs ser läroböcker som en genre, vilket betyder att hon anser att en lärobok överför en social konvention till läsaren. Hon menar alltså att det i själva begreppet lärobok ligger en förväntning på hur en sådan är utformad. Vidare så menar Bronäs att en lärobok precis som all annan litteratur och kultur påverkas av sin kontext, det vill säga det samhälle den har uppkommit i och är en del av. Bronäs menar att läroboken på så sätt både är samverkande med och påverkbar av sin omgivning, vilket överensstämmer med de demokratiska värderingar samhället vilar på, eftersom läroboken i de bästa av världar då utvecklas i symbios med samhället. Bronäs menar dock att detta är ett scenario som inte fungerar i praktiken då lärobokens texter blir för abstrakta och kräver för djupa och komplicerade förkunskaper av eleverna. Det som bör ligga till grund för utformandet av lärobokens text är enligt Bronäs ett didaktiskt tänkande där texten är anpassad efter elevernas tidigare kunskaper och ålder. (Bronäs, Agneta *Demokratins ansikte. En jämförande studie av tyska och svenska samhällskunskapsböcker för gymnasiet*: 2000, 13f)

Kjell Härenstam har i sin forskning undersökt vilken bild som ges av icke-kristna religioner i svenska läroböcker. Han menar bland annat att ett grundproblem vad gäller lärobokslitteraturen är att man på ett relativt litet utrymme ska beskriva en tolkningstradition i för många elever främmande kulturer med begrepp som inte har samma innebörd inom den egna kultursfären (Härenstam, Kjell *Kan du höra vindhästen*: 2000, 99). Härenstam menar alltså att det finns en grundproblematik i att beskriva en för eleverna främmande tanketradition inom ramen för den begreppsutfattning som eleverna har. För att synliggöra denna problematik tar Härenstam upp begreppen ”gudar” och ”demoner”, som ett exempel på när svenska skolans elevers uppfattning av specifika begrepp blir mycket främmande från den av religiösa tibetaner. (Härenstam:2000, 99). Förståelsen av dessa begrepp är naturligtvis beroende av den kulturella kontext i vilket man medvetet eller omedvetet befinner sig i, och det är alltså detta som blir en central problematik i all form av framställning av främmande

tankesystem på det relativt lilla utrymme som en lärobokstext tillåter för exempelvis tibetansk buddhism, vilket är ett av områdena Härenstam undersökt i sin forskning. Problematiken vad gäller exempelvis tibetansk buddhism och vad som rimligtvis också kan innefatta andra mindre inriktningar av de större världsreligionerna är att de av naturliga skäl inte kan ägnas något större textmässigt utrymme och att den text som ägnas åt dem därför riskerar att få ”en representativ funktion för hela bilden.” (Härenstam:2000, 99). Särskilt kan detta ske i läroböcker vid bilder och bildtexter där uppfattningen av en mindre religion eller religiös uppfattning riskerar att begränsas till det bilden och bildtexten uttrycker, och som elever tolkar det inom sin kulturella kontext, tankesättet riskerar att mekaniseras. (Härenstam: 2000, 94).

Härenstams undersökning av hur tibetansk buddhism framställs i bilder och bildtexter visar bland annat detta. Frekvent förekommande bilder på Dalai lama och bönekvarnar med tillhörande bildtexter där tibetansk buddhism beskrivs som en egenart med mekaniserade böneformer och en ledare som är en gud menar Härenstam stigmatiserar bilden av tibetansk buddhism och närmast beskriver den som en särskild egenart av buddhism. (Härenstam: 2000, 95f).

Två tydliga kunskapssyner kan enligt Härenstam urskiljas och appliceras på läroböcker, dels en ”analytisk positivistisk” och en ”hermeneutisk dialektisk” kunskapssyn. Den första ämnar beskriva den religiösa verkligheten med hjälp av vad som närmast kan beskrivas som fakta som ställs emot de värderingar som formulerar attityder och inställningar av verkligheten. Alltså, man ger via, exempelvis språket, en bild av verkligheten som fungerar strukturerande för kunskapen. Det finns ett samband mellan fakta och verklighet, och en skillnad mellan inställningen till verkligheten och fakta om den. Det viktiga är att inse att fakta är beskrivande av verkligheten och värderingar är våra attityder till dessa fakta. Det går alltså med denna syn att tala om fakta och objektivitet i bemärkelsen att det överensstämmer med verkligheten. Lärobokstexter skrivna ur detta perspektiv kan alltså objektifiera religioner och ämnar till att ge en så slutgiltig kunskap eller sanning av det den beskriver. Den senare utgår från att man redan har en förståelse av en företeelse eller ett fenomen, eller att man omedvetet har ett visst perspektiv och att detta kommer att spegla ens uppfattning, Härenstam benämner detta som ”fördom”. Vid mötet med ett fenomen i läroböcker skrivna ur detta perspektiv ämnar alltså texten att utmana tidigare uppfattningar och uppmana till omtolkning och förändring eller ett förenande av dessa till utökad kunskap, kunskapsprocessen blir i och med detta oändlig. Detta kan knytas an till vad Bronäs kallar ”sluten” och ”erbjuden” text, där den senare syftar till att ge läsaren ett eget utrymme till tolkning och omvärdering, texten ses här som en

process där läsaren och texten samspelar med varandra och engagerar eleven. (Bronäs: 2000, 26f). Detta är en uppfattning som både Bronäs och Härenstam delar, då de båda ser på läsaren som ett aktivt och tolkande subjekt.

Folke Vernersson har utfört flera studier som syftar till att undersöka lärares uppfattningar av den egna undervisningen i samhällskunskap, avseende grundskolans olika stadier. I en av sina studier har Vernersson bland annat rangordnat vilka läromedel lärarna helst använder sig av i samhällskunskapsundervisningen. Massmedia var det populäraste läromedlet, tätt följt av läroboken som alltså hamnade på andra plats. Verkligheten, det vill säga studiebesök, intervjuer, lärares berättelser med mera, och faktaböcker alltså så kallad ”bredvidläsningslitteratur”, var tillsammans det tredje populäraste läromedlet bland grundskollärarna. (Vernersson, Folke 1999: *Lärares didaktiska arbete. En studie av grundskollärares uppfattningar av den egna undervisningen i samhällskunskap*, 104).

Enligt Vernersson används läroboken flitigast av lärare inom grundskolans senare år. Vernersson slutsats vad gäller lärares uppfattningar om läroboken är att den anses ge bra kunskaper och lärarna använder gärna läroboken som kunskapskälla vad gäller läsning för prov och läxförhör. Det negativa med användandet av läroböcker anses vara att de fort blir för gamla samt att de av elever kan uppfattas som tråkiga. Vidare menar Vernersson i sin studie att lärare anser det vara positivt att använda sig av olika kunskapskällor, det vill säga så kallade ”faktaböcker”, då detta främjar elevernas förmåga att själva söka den kunskap de behöver samt att kritiskt granska densamma. Att i undervisningen utgå från vad Vernersson kallar verkligheten är vanligast bland lärare i de lägre årskurserna, men lärare i grundskolans senare år uttrycker ändå att de anser att verklighetsförankrade studier stärker elevernas engagemang. (Vernersson: 1999, 105f)

I boken *”Läroboksspråk. Om språk och layout i svenska läroböcker”* presenterar tre språkforskare en översikt av språket i läroböcker. Björn Melander ger i sitt kapitel *”Läsebokssvenska, bruksprosa och begreppslighet”* en bild av svensk språkforskning avseende läroböcker. Melander menar att läroböckers texter bör vara anpassade efter elevernas språkliga förmåga, kunskaper samt deras allmänna intellektuella utveckling, vilket bidrar till att hjälpa eleverna att förstå det som står i texten. Enligt Melander finns det två sätt att tolka innebörden av ovanstående krav på hur en lärobok skall vara utformad. I det första synsättet ses textens begriplighet som något som avgörs av texten i sig, det vill säga att det är textens innehåll som bestämmer dess svårighetsgrad. Detta betyder att det utefter fastställda kriterier, som exempelvis antal ovanliga ord i texten, går att avgöra i vilken grad texten är lätt-

eller svårtillgänglig för läsaren. (Strömquist, Siv (red) *Läroboksspråk. Om språk och layout i svenska läroböcker*: 1995, 31) Det andra synsättets förespråkare menar att förståelse samt bedömning av en texts svårighetsgrad inte går att fastställa på det vis som förespråkare av det första synsättet menar. Genom att analysera en text med hjälp av kriterier för att bestämma dess svårighetsgrad går det endast att mäta en ytlig förståelse av textens svårighetsgrad, så som exempelvis förmåga att minnas detaljer. För att undersöka hur en text verkligen förstås krävs att texten kopplas till en konkret lässituation. Enligt detta sätt att se på text är alltså en texts svårighetsgrad alltså inte inbyggd i själva texten, utan avgörs istället av den kontext den används i. (Strömquist: 1995, 35) Melander tar inte ställning för endera synsätten, men menar att eftersom texterna i lärobokstexterna påverkar eleverna både vad gäller innehåll och språk, så borde mer forskning ägnas åt att studera läroböcker. (Strömquist: 1995, 40f)

Ulla Ekvall har bland annat studerat vilka stilistiska grepp läroboksförfattare använder sig av för att öka förståelsen av texten hos eleverna. Exempel på sådana stilgrepp är parallellism, alltså att uttrycka samma sak på olika sätt, samt att läroboksförfattaren är personlig i sitt tilltal genom att använda sig av personliga pronomen så som *du*, *vi* eller *oss* i syfte att aktivera eleverna (Strömquist: 1995, 66f). Det finns bland läromedelsförfattarna således medvetna stilistiska strategier för att öka elevernas förståelse av en text. I sina studier har dock Ekvall bland annat kommit fram till att elever, efter att ha läst en lärobokstext, kunnat svara bättre på frågor som rör enskild fakta i texten än frågor som handlade om förståelse av textens sammanhang. (Strömquist: 1995, 47f)

Lars Melin har i sina studier undersökt den grafiska utformningens betydelse för läroboken, och kommit fram till att grafiken i läroböcker avseende olika textutor, avgränsningar, typsnitt med mera kan hjälpa eleverna att strukturera texten. Melin menar dock att då den grafiska utformningen inte är konsekvent mellan olika läroböcker och skolämnen så syftar det han kallar för ”grafisk pyttipanna” ändå inte till att hjälpa eleverna vad gäller förståelse av texterna. Vad som tydligt framkommit i Melins studier är däremot att eleverna lär sig är att särskilja hur relevanta och mindre relevanta avsnitt markeras i lärobokstexterna. (Strömquist: 1995, 121)

Skolverket har i rapporten *”Läromedlens roll i undervisningen. Grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap”* (Rapport, Skolverket: 2006 nr. 284) bland annat redogjort för vilken roll och funktion läromedlen har i dagens svenska skola. Författarna hänvisar inledningsvis till den enkätundersökning som genomfördes 2003 av Föreningen Svenska Läromedel (FSL), där grundskolelärare för olika

stadier och ämnen fått svara på frågor om hur de använder läroboken i undervisningen. Det som framkom i undersökningen var: Färre än två procent av lärarna i undersökningen använder aldrig läroböcker. Mer än 60 % anger att de regelbundet använder tryckta läromedel. FSL:s undersökning visade också att 20 % av de tillfrågade lärarna använde sig av tryckta läromedel i princip varje lektion. Undersökningen visar också att; även om skillnaden är relativt liten, så använder lärare i årskurserna 1-6 oftare tryckta läromedel än lärare för de högre stadierna, vilket är anmärkningsvärt då detta motsäger äldre undersökningar. (Rapport 284, 20)

Folke Vernersson har, som tidigare nämnts i detta teorikapitel, kommit fram till motsatt resultat då hans undersökningar bland annat visat att lärare för grundskolans senare år använder sig av läroboken i större utsträckning än lärare för de tidigare stadierna. Den enkätundersökning som genomförts för Skolverkets räkning visar att lärare i samhällskunskap i årskurs 9 använder sig av läroboken i större utsträckning än lärare som undervisar i årskurs 5. Samma studie visar också att användandet av läroboken i samhällskunskap på grundskolan inte har med antal undervisningsår i ämnet att göra. (Rapport 284, 103) Skolverkets rapport refererar även till en undersökning genomförd av John A. Zahorik (1991), där lärares undervisningsstilar i förhållande till läroböcker studerats. Zahorik talar om tre huvudsakliga lärarstilar som beskrivs enligt följande: En lärarstil där det mesta i undervisningen bygger på läroboken, en andra där läroboken i huvudsak används till uppgifter och övningar, samt en lärarstil som karaktäriseras av att läroboken till största del används som tolkningsunderlag. (Rapport 284, 21).

I samma undersökning framkommer också att det framför allt är lärarens sätt att vara och undervisa på som avgör hur läroboken används, inte läroböckernas uppbyggnad. Zahorik menar vidare att det som framför allt avgör i vilken utsträckning, och på vilket sätt läraren använder sig av läroboken är avhängigt lärarens pedagogiska grundsyn och ideologi. (Rapport 284, 21) Gunilla Svingby (1982) och Ann-Christin Juhlin Svensson menar i likhet med Zahorik att det är läraren och inte läroboken som avgör hur undervisningen utformas. De påpekar att det är läraren som bestämmer undervisningens utformning och struktur. Vad beträffar läroböckerna utifrån eleverna så menar tre av fyra lärare, enligt FSL:s undersökning, att läroboken är ett viktigt stöd för eleverna. (Rapport 284, 21) Skolverkets egen undersökning av samhällskunskapslärares attityder till läromedel visar att de flesta samhällskunskapslärare använder sig av andra läromedel för att komplettera läroboken. En anledning till detta är

enligt lärarna att de anser att användandet av flera olika läromedel ger eleverna en varierad och fördjupad bild av ett område. (Rapport 284, 105)

I den statliga rapporten *I enlighet med skolans värdegrund?* (Rapport, Skolverket: 2006 nr 285) som beställdes av den förra regeringen utreder flera forskare hur aspekterna etisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och annan trosuppfattning samt sexuell läggning framställs i olika läroböcker för både grundskolans senare år och gymnasieskolan. Skolämnen som forskare granskat inom ramen för denna läroboksstudie är: Biologi/naturkunskap, historia, religionskunskap samt samhällskunskap. 24 läroböcker har granskats av forskare inom respektive ämnen. Inom ramen för religionsböckernas granskning har tidigare nämnda forskare Kjell Härenstam dragit liknande slutsatser som tidigare nämnts, nämligen att icke västerländska religioner framställs på ett felaktigt sätt i svenska läroböcker i religions- och samhällskunskap. Härenstam menar bland annat att framställningen av islam till största delen betonar konflikter och terrorism, samt att dessa aspekter inte närmare förklaras i läroböckerna. Härenstam ser främlingsfientliga risker i och med denna framställning, och påpekar också att muslimska elever kan känna sig utsatta och negativt utpekade på grund av detta. (Rapport 285, 45)

Britt-Marie Widding och Göran Berge har i samma rapport kommit fram till att läroböckerna över lag är heteronormativa, samt att män ges en stereotyp bild då det handlar om framställningen av krig och konflikter i både samhällskunskaps- och historieböcker. Dessa forskare har även funnit att framställningen av samer och judar i läroböcker är oerhört knapphändig. De tre andra nationella minoriteterna - tornedalingar, romer och sverigefinnar – finns över huvud taget inte med i de böcker som granskats. (Rapport 285, 45f) Att läroböckerna delvis brister, bland annat då det gäller att ge en nyanserad bild av religioner, att visa på ett mångfaciterat samhälle samt att ge utrymme för att ta upp olika nationella minoriteter, är vad denna rapport visar. Bilden som många av de granskade läroböckerna ger av samhället stämmer enligt Skolverkets rapport således inte överens med den värdegrund som skolan enligt läroplanen och kursplanerna ska förmedla till eleverna. (Rapport 285, 46)

2. METOD

2.1 Val av metod

Metoden som valts i detta examensarbete är kvalitativ intervju, eftersom denna metod ansågs kunna besvara frågeställningarna på ett bra sätt. Då jag var intresserad av att undersöka hur lärare använder sig av läroboken i undervisningen samt hur de ser på läroboken som grund för undervisningen, så föll det sig naturligt att använda sig av intervju i samtalsform som metod. Samtalsintervjuer karaktäriseras av möjligheten till samspel mellan den som intervjuar och den intervjuade. En fördel med samtalsintervjuer jämfört med frågeundersökningar är att samtalsintervjuundersökningar möjliggör registrering av oväntade svar. En annan fördel med samtalsintervjuer är att intervjuaren kan ställa följdfrågor, samt att den intervjuade kan svara helt fritt. I en enkätundersökning kan respondenten sakna svarsalternativ som stämmer överens med den egna hållningen, vilket kan medverka till att svaren kan bli felaktiga. (Esaiasson, Peter m.fl. *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*: 2005, 279) Författarna till metodpraktikan delar in användningsområdena för samtalsintervjuer i olika områden. Ett av dessa områden benämns ”När vi vill veta hur människor själva uppfattar sin värld” och kan sammanfattas med att forskaren eller den som intervjuar ska eftersträva att se världen så som den upplevs av intervjupersonerna. (Esaiasson m.fl. 2005, 282) Det centrala i en samtalsintervju är alltså att ta reda på hur de man intervjuar uppfattar en viss fråga, område eller dylikt. Då detta examensarbete syftar till att ta reda på läraruppfattningar samt beskriva lärares arbetssätt så ansågs således samtalsintervju vara en lämplig metod för att få så uttömmande svar som möjligt om det givna problemområdet. Lärarnas svar presenteras i resultatavsnittet i citatform. Att redovisa denna kvalitativa studie med hjälp av de intervjuade lärarnas citat ansåg jag vara det bästa sättet att presentera resultatet, då syftet med undersökningen är att ge en inblick i hur lärare använder sig av läroboken samt hur de ser på densamma. Huruvida citaten inleds eller avslutas med mina kommentarer varierar beroende på när det ansetts nödvändigt att förtydliga eller kategorisera lärarnas svar. Frågorna i resultatavsnittet är desamma som lärarna fick då de intervjuades.

2.2 Avgränsningar

De avgränsningar som gjorts gäller vilket stadium de intervjuade lärarna arbetar inom, vilka ämnen de undervisar i samt hur länge de varit yrkesverksamma lärare. Då min egen lärarinriktning är SO för grundskolans senare år så var det också dessa lärare som var aktuella för undersökningen. Lärarna som skulle bli aktuella för intervju skulle alltså vara behöriga lärare för ovan nämnda ämnesblock. En annan avgränsning som gjordes var att lärarna skulle ha varit yrkesverksamma i minst fyra-fem år då frågorna krävde att lärarna skulle kunna jämföra hur de arbetat över förhållandevis lång tidsperiod. Antalet intervjuer som genomfördes var fyra. Detta antal anser jag vara tillräckligt för att svara på frågeställningarna.

En annan nödvändig avgränsning är frågornas innehåll. Frågorna syftar till att besvara frågeställningarna och handlar således om hur lärarna ser på läroböcker samt hur de använder sig av dem i undervisningen.

2.3 Urval

De intervjuade arbetar alla som SO-lärare inom grundskolans senare år, alltså i årskurs 6-9. Antalet intervjuade lärare är fyra, två män och två kvinnor. Två av dem arbetar på samma skola. De intervjuade lärarna arbetar alla i kommunala skolor i en större svensk stad. En av lärarna undervisar i årskurs 7-9 då årskurs 6 inte är integrerat i det som förut kallades högstadiet på denna lärares skola. Samtliga lärare är behöriga att undervisa i de samhällsorienterande ämnena för grundskolans senare år och två av lärarna har dessutom kompetens för att undervisa på gymnasienivå i ämneskombinationerna religion och historia. En av lärarna med gymnasiekompetens har även behörighet i samhällskunskap för grundskolans senare år. Båda dessa lärare har dock endast arbetat på grundskolenivå. Av de två andra lärarna är en behörig i samtliga SO-ämnen för grundskolans senare år, medan den andre är behörig i religion och historia samt har läst poäng i geografi. Samtliga lärare har arbetat som behöriga lärare i mellan 5 och 12 år. Lärarna valdes ut på så vis att jag frågade två av lärarna på min VFU-skola om jag fick intervju dem. De andra två valdes ut slumpvis genom att jag kontaktade ett antal rektorer i kommunen och frågade dem om jag fick intervju en SO-lärare på deras skola. Kriterierna jag hade ställt upp var som tidigare nämnts att de skulle vara behöriga SO-lärare och att de skulle ha arbetat som lärare i de samhällsorienterade

ämnena i åtminstone fyra till fem år, vilket jag anser vara en rimlig tid för att kunna reflektera och jämföra sitt eget arbetssätt över tid. Jan Trost menar att det viktiga när kvalitativa studier genomförs är att inom den antingen homogena eller heterogena grupp som studeras få fram variationer. (Trost, Jan *Kvalitativa Intervjuer*: 2005, 120) Det är också viktigt att tydliggöra att de intervjuades svar inte är statistiskt representativa då en kvalitativ studie genomförs. Det intressanta i en sådan undersökning är det mönster som uppvisas. (Trost: 2005, 121)

2.4 Genomförandet av intervjuer

Inför intervjuerna fick lärarna reda på inom vilket ämnesområde jag var intresserad av att intervjua dem, att varken deras eller skolans namn skulle nämnas i arbetet samt ungefär hur lång tid intervjun skulle ta i anspråk. Intervjuerna genomfördes enskilt med respektive lärare. Samtliga lärare godkände först att samtalet spelades in och intervjun genomfördes i ett rum där de kunde prata ostört. Inledningsvis berättade jag att de fick avbryta intervjun när som helst samt att de kunde välja att avstå att svara om de ville. Det var dock ingen av de intervjuade lärarna som avbröt intervjun eller avstod att svara på frågor. Jag informerade även om att de är anonyma i arbetet så tillvida att deras namn och skola inte omnämns. Alla lärare fick samma frågor, men frågorna ställdes inte alltid i samma ordning då jag ville vara öppen för att följa upp deras svar med följdfrågor, samt vara observant på om svaret läraren gav ledde till att det kändes mer naturligt att ställa en fråga längre ner på listan. Under intervjuerna skrev jag stödanteckningar för att minnas vad lärarna svarade om bandspelaren skulle gå sönder, vilket den dock aldrig gjorde.

2.5 Validitet och reliabilitet

Studiens validitet, det vill säga huruvida den har gett svar på de ställda frågorna, beror mycket på vilka frågor som ställdes under intervjun, samt min förmåga att vara lyhörd för de svar som gavs. Jag anser att jag var lyhörd under intervjuerna då jag försökte ställa följdfrågor när det behövdes, samt att jag lät de intervjuade lärarna komma in på sidospår utan att jag avbröt dem. Eftersom att jag med hjälp av de ställda frågorna och tolkningarna av dessa fått svar på vilken inställning lärarna har till läroboken som grund för undervisningen samt hur de använder sig av läroboken, så anser jag att studiens validitet är hög. Faktorer som kan ha

bidragit till att sänka validiteten är att jag är en förhållandevis ovan intervjuare, vilket kan ha bidragit till att jag vid några tillfällen kunde ha bett de intervjuade lärarna att utveckla svaren mera. En annan faktor skulle kunna vara att lärarnas svar då de intervjuades inte stämde överens med hur de faktiskt arbetar. En sådan felfaktor borde dock vara relativt liten då lärarna dels faktiskt föreföll svara sanningsenligt, och dels inte hade någon anledning att inte ge en korrekt bild av deras arbetssätt och syn på läroboken då de lovades anonymitet i undersökningen.

Är studiens reliabilitet god? Eftersom att mitt mätinstrument, det vill säga intervjufrågorna, var utarbetade i förväg så anser jag att reliabiliteten är god. Att arbeta efter en intervjuguide ökar en studies reliabilitet då ett mätinstrument med hög noggrannhet bidrar till att upprepade mätningar eller undersökningar besvarar samma frågor. (Johansson, Bo, & Svedner, Per Olov, *Examensarbetet i lärarutbildningen*: 2006, 105) Kort sagt så riskerar man inte att av misstag glömma att fråga något som är viktigt för undersökningen, och som i vissa fall kan vara svårt att få svar på i efterhand.

Viktigt att påpeka inom ramen för denna typ av undersökning är avslutningsvis att resultatet inte kan generaliseras. Resultatet av undersökningen ger en bild av hur de lärare som intervjuats ser på det aktuella problemområdet, och kan inte generaliseras till att gälla en större grupp då urvalet inte är statistiskt tillförlitligt. Ambitionen för en kvalitativ undersökning av detta slag är heller inte att dra allmängiltiga slutsatser om hur lärare generellt arbetar, utan som nämnts ovan att kvalitativt återge hur några lärare arbetar med – och ser på läroboken i undervisningen.

3. RESULTAT

Nedan presenteras lärarnas svar på samtliga frågor. I de fall då flera lärare svarade likvärdigt på frågorna redovisas inte alltid samtliga svar då ett eller ett par svar ansågs representera fleras åsikter. Alla frågor ställdes till samtliga lärare. Lärarnas svar redovisas i form av citat och frågorna presenteras i den ordning som anges i intervjuguiden (se bilaga). Lärarnas svar benämns som bokstäver från a-d: (a) och så vidare.

1. Vilken är din inställning till läroboken som bas för undervisningen?

De tre första citaten representerar de tre lärare som är positivt inställda till läroboken som bas för undervisningen.

Den är bra, jag jobbar ganska mycket med läroboken i undervisningen. Men det är ju viktigt att man har koll på vad som är bra och mindre bra i böckerna. I stort sett är jag positiv till läroböckerna, jag tycker att det är bra för eleverna att ha boken som stöd även om vi arbetar med andra läromedel. Man kan alltid gå tillbaka till boken, det är tryggt för eleverna. (a)

Citatet från lärare a. ovan står för en positiv inställning till läroböckerna. Läraren anser att det är viktigt att granska böckerna då allt inte är bra i dem. Denna lärare tycker även att läroboken är ett bra stöd för eleverna, även när de arbetar med andra läromedel.

Lärare b menar att:

Jag använder läroboken väldigt mycket, så min inställning till den måste ju vara bra! Jag tycker att den är bra, för att den är objektiv. Och den är anpassad för deras ålder. (b)

Denna lärare använder sig alltså också mycket av läroboken och motiverar detta med att den är objektiv och åldersanpassad.

Även lärare c nedan har en positiv hållning till läroböckerna:

Jag är positiv till läroboken, fast inte till att använda en och samma hela tiden. Jag använder läroboken, men har olika böcker för olika teman. Ibland är den boken bra, och ibland är det en annan bok som är bättre. Eleverna har aldrig boken i sin hand och tar med den hem, utan vi har den på vagnen i klassrummet. (d)

Lärare d. ovan har alltså en positiv inställning till läroboken, men tycker att det är viktigt att variera böckerna efter vilket tema som avses. Läraren berättar också om arbetssättet som möjliggör flera olika böcker, nämligen att skolan inte har klassuppsättningar av böckerna utan istället satsar på flera olika läroböcker inom samma ämne.

Det sista citatet från lärare c är det som skiljer sig mest från de andra:

Jag har aldrig arbetat med läroboken som bas för undervisningen. Det känns konstigt att plocka in mig och undervisningen i ett sådant litet fack. Jag vill inte begränsa mig till en bok.(c)

Denna lärare har alltså en negativ inställning till läroboksbaserad undervisning. Läraren vill inte begränsa sig till ett läromedel som bas för undervisningen.

2. Hur använder du läroboken i undervisningen?

Nedan följer citat från samtliga lärare som sammanfattar hur de använder läroboken:

Vi utgår oftast från läroboken i alla SO-ämnena... eftersom jag jobbar på liknande sätt i alla ämnen så vet eleverna vad de ska göra ... när de svarat på frågorna tillsammans eller grupp så går vi igenom gemensamt och diskuterar. Jag kör ju genomgångar och så också, och det är inte alltid som vi har boken, men oftast. (a)

Jag använder den mycket och arbetar så att eleverna får frågor som de kan svara på med hjälp av läroboken. (b)

Vi använder ju olika läroböcker vid olika ämnen eller teman. I SO blir det så snabbt inaktuellt... i historia kanske man kan använda gamla grejer, men i samhällskunskap, och även religion till viss del, så blir böckerna inaktuella, och då går jag till internet eller något annat. Ibland kan jag använda läroboken också för egen del, när jag läser in mig. (c)

Jag använder den till exempel när jag planerar upp ett arbetsområde, då läser jag in mig på ämnet och kollar vad man kan ta upp, och sen så har jag den i klassrummet om eleven arbetar med uppgifter, då har de tillgång till olika böcker beroende på arbetsområde. Jag brukar inte arbeta med uppgifterna i boken. Jag går igenom på tavlan, med utgångspunkt från boken. När man antecknar på tavlan då skriver eleverna i sina kollegieblock, och sedan är det dom antecknar som blir läxan till nästa vecka. Så vi förklarar och går igenom texten genom att skriva anteckningar på tavlan. (d)

3. Använder du läroboken på olika sätt i de olika ämnena? (i så fall hur/på vilket sätt)

Det visade sig att lärarna använde läroboken på ungefär samma sätt i de olika ämnena, men att det bland alla lärare förutom lärare a fanns ämnen där lärarna i princip aldrig använde sig av läroboken.

Nej, det gör jag inte... jag tycker att boken är en bra grund i alla ämnen. (a)

Nej, det kan jag nog inte säga, det beror nog mer på vilken inlärningsmodell jag valt för just det ämnet eller temat. Men det beror inte på ämnet, förutom att vissa delar i böckerna kan bli inaktuella i speciellt samhällskunskap. (c)

Två av lärarna (b och d) visade sig använda boken i mindre utsträckning i geografi:

Nej, man kan säga att jag använder boken på samma sätt i alla ämnena förutom i geografi, där använder jag inte läroboken så mycket. Jag tycker att det finns bra hemsidor som tar upp saker i geografiämnet ... Jag tycker inte att boken har så mycket om hållbar utveckling. Sättet jag använder boken på är att jag brukar göra frågor som eleverna får svara på. (b)

Citatet från lärare d nedan visar att förutom liten användning av boken i geografi så används boken även i mindre omfattning i samhällskunskap:

När jag har jobbat med geografi så har jag nog nästan inte alls använt läroboken, fast i historia har vi använt den mycket. I samhällskunskap använder jag den kanske inte så mycket heller. I religion har jag använt den mycket. I historia och religion har jag använt den mer än i samhällskunskap och geografi. (d)

4. Har sättet du använder dig av läroboken förändrats över tid?

Ja, på ett sätt. Vissa saker kanske jag gör på andra sätt nu, exempelvis så gör vi rollspel när vi läser lag och rätt, det gjorde jag inte i början. Men inom andra områden så utgår jag mer från boken nu än förr eftersom läroböckerna blivit bättre. Jag kan inte säga att jag använder boken mer eller mindre, men jag använder den på olika sätt. (a)

Läraren ovan anser att arbetssättet kring läroboken delvis förändrats över tid, men anser sig inte använda läroboken mer eller mindre nu än i början av lärarkarriären. Läraren anger även förbättrade läroböcker som en orsak till ökad användning inom vissa områden.

Citaten nedan representerar den vanligaste uppfattningen bland de intervjuade lärarna, vilket var att de använder boken i mindre utsträckning nu än i början av karriären eftersom de efter flera år i yrket tycker att de blivit säkrare i sin roll.

Ja, det kan man nog säga, man blir ju säkrare och säkrare, och då kan man använda boken lite mindre och göra egna utsvävningar mer. Man får mer material ju längre man arbetat också, och så lär man sig hur stor omfattning ett område bör ha osv. I början är boken en bra hjälp när man gör sitt upplägg. (b)

Jag använder nog läroboken mindre nu än jag gjorde i början. Man blir ju säkrare, fast samtidigt så bygger ju en del saker som jag gör utan boken idag på stoff från läroböcker som jag använt tidigare och inspirerats av... (c)

5. Kan du beskriva hur en bra lärobok skall vara uppbyggd?

På denna fråga gav samtliga lärare relativt likartade svar. Faktorer som ansågs viktiga för att en lärobok ska vara bra var att texten är anpassad för elevernas ålder och att den är lätt att förstå. Läroböckernas layout ansågs också vara betydelsefull och lärarna ansåg även att det var viktigt med bilder som komplement till texten.

Jag tycker att det är bra när det är bilder som illustration till texten, och det ska inte vara för mycket text, utan lite luft emellan. Tydliga rubriker och styckeindelningar så att det blir tydligt är viktigt. Texten ska vara anpassad till elevernas ålder, men det tycker jag att den är för det mesta. Men texten är ju jätteviktig. Eleverna ska inte känna att texten tar emot för mycket. (a)

Jag tycker om när det finns olika svårighetsgrad i böckerna, när det finns lättare eller svårare avsnitt som behandlar samma sak, så att man kan välj. Då kan man mer

individ Anpassa det. Det är också viktigt med språket i läroboken, det ska inte vara för mycket liknelser, och inte för svårt språk, men språket får samtidigt inte vara för förkortat, för då blir det svårt att förstå på grund av det. I en del enklare böcker förkortar dem istället för att förklara, och det är ju inte samma sak som att ha ett enkelt språk. Layouten är också viktig, att det är överskådligt och finns bilder. (c)

6. Kan du ge exempel då det är bra att använda sig av läroboken?

Läraren nedan ansåg att läroboken passar bra när eleverna läser om världsreligionerna.

Jag tycker att boken är det bästa läromedlet när vi läser om religionerna. Boken är ändå neutral, även om den är skriven ur ett västerländskt perspektiv så förklarar boken religionerna på ett neutralt sätt. (b)

Resterande tre lärare gav exempel från historieämnet. Dessa lärare ansåg att det i historieämnet passar bra att använda läroboken då denna på ett bra sätt förklarar komplicerade förhållanden på elevernas nivå. Citatet nedan sammanfattar dessa lärares svar: lägg ev till ett citat

När vi kör krig- och konflikttemat i nian är det bra att ha boken tycker jag, för boken går på ett bra sätt igenom bakgrunden till världskrigen och vad som hände under krigen, efterspelet och så vidare. (d)

7. Kan du ge exempel på då det är mindre bra att använda sig av läroboken?

Alla lärare gav olika svar på denna fråga:

Jag kan tycka att det är svårt att enbart använda sig av läroboken när vi läser om andra länder. Då använder jag mycket film, nätet och egna erfarenheter och berättelser om landet eller området. (a)

När vi läser om hållbar utveckling. Jag hittar mycket bra på nätet där, och det räcker tycker jag. (b)

Jag använder ju inte boken jättemycket... det finns så många exempel. Vissa områden finns det lite information om i läroböckerna, exempelvis så finns det nästan ingenting om Sydamerika. (c)

När vi läser om FN och mänskliga rättigheter så är läroböckerna väldigt bristfälliga tycker jag. (d)

8. Använder du läroboken på samma sätt i de olika årskurserna?

Både lärare b och c svarade att de använder sig av läroboken på olika sätt i de olika årskurserna. Skillnaderna har framför allt att göra med att ju äldre eleverna är, desto mer självständigt arbetar de.

Nej, i sjuan gör jag mer frågor som dom får svara på med hjälp av boken, men niorna kan jobba lite mer fritt, där blir det lite mer diskussioner. (b)

Nej, framåt nian så brukar jag använda läroboken mer på så vis att vi arbetar med flera olika böcker som eleverna får använda sig av, det blir mer individuellt anpassat då. I de lägre åldrarna använder jag oftast samma bok för alla, då kanske alla gör precis samma sak. (c)

Lärare a och d svarade att de använde läroboken på samma sätt i de olika årskurserna.

9. Tycker du att de läroböcker som du har tillgång till på skolan passar eleverna?

Tre av lärarna svarade att de tyckte att läroböckerna passade eleverna. Lärare b, c och d lade dock till att läroboksspråket kan vara svårt att förstå.

Ja, det tycker jag. Böckerna är ju skrivna för deras åldersgrupp, och de böcker vi har tar upp målen bra också tycker jag, i alla fall till större del. (a)

Ja, till största delen. Böckerna kan ibland ha ett svårt språk, men dom är ändå bra. Även om språket ibland kan vara svårt så är fördelarna med böckerna större. (b)

Ja, det tycker jag faktiskt, de allra flesta. Det kan kanske ibland vara lite svårt att förstå texterna, men så är det nog för alla. Jag ger ju dem heller bara inte en bok, utan vi går ju igenom på tavlan, en gemensam genomgång, och då har ju jag gjort den med stöd utav boken. (d)

Lärare c nedan menade att alla böcker inte passar eleverna och angav den språkliga aspekten som en bidragande orsak till detta:

Nej, inte alla, det är därför jag många gånger inte använder dom. Vissa är bra, men det är ofta svårt språk, även om vi försöker hitta böcker som passar. (c)

10. Vilket läromedel (exempel på läromedel: läroböcker, "faktaböcker", film, internetsidor, "verkligheten", material som du gör själv) använder du dig mest av i undervisningen?

Samtliga lärare, förutom lärare c, svarar att läroboken är det läromedel de använder sig av mest.

Läroboken, helt klart. Även om målen också styr upplägget så är det ju i läroboken jag hittar materialet, bland annat. Jag har ju andra läromedel också, men det skulle vara konstigt om internet eller studiebesök var det man använde mest. (a)

Jag använder läroboken väldigt mycket, till 90 % använder jag mig nog av läroboken. Jag försöker även använda exempel ur verkligheten hela tiden, det gör att eleverna blir intresserade och tycker att det är spännande. Men det är klart, läroboken måste hamna överst. (b)

Jag gillar att använda mig av aktuella källor, och de hittar man ju ganska mycket på internet. Jag arbetar även mycket med artiklar från tidningar, med aktuella saker som händer nu. Jag tycker att det engagerar eleverna. Det är nog ändå läroboken som är nummer ett tror jag, och sen kompletterar jag det med filmer och internet för att hitta material om aktuella händelser. Jag använder också faktaböcker, det är bra när de gör egna arbeten, då har de tillgång till en massa olika böcker. (d)

För lärare c är det eget material som är det vanligaste läromedlet i undervisningen, men läroboken uppskattades ändå ha en stor del i undervisningen.

Eget material. Jag skulle vilja använda internet mycket mer än jag gör. Läroböckerna skulle ju egentligen komma ganska högt upp, för det är en slags bas som ändå finns där, men det är svårt att uppskatta också, jag använder kanske delar av läroboken och gör om materialet. Jag använder ju också läroboken själv, när jag ska hitta på egna grejer. Även om jag inte alltid använder läroboken i undervisningen så är jag ju ändå inspirerad av den. (c)

4. DISKUSSION

4.1 Hur använder sig lärarna av läroboken?

Gemensamt för de fyra lärare som intervjuats är att de använder läroboken i stor utsträckning. En av de fyra lärarna (c) var tydligt negativt inställd till läroboken, men då läraren, framför allt i och med fråga 10, fick tillfälle att reflektera över vilket läromedel som används mest i dennes undervisning så menade läraren att läroboken, tillsammans med eget material, användes i stor utsträckning. Det var anmärkningsvärt att den lärare som använde eget material i undervisningen, och angav att detta var det huvudsakliga läromedlet, ändå själv drog slutsatsen att läroboken var grunden även för dennes undervisning. Samtliga lärare svarade alltså att de använde sig av läroboken i stor utsträckning, vilket stämmer överens med FSL:s studie som visade att över 60 % av de tillfrågade lärarna använde sig av läroboken som främsta läromedel. Resultatet av i vilken grad lärarna använder sig av läroboken i undervisningen stämmer delvis överens med Folke VernerSSons studier. VernerSSons studier visar, i likhet med resultatet av intervjuerna jag genomfört, att läroboken är ett populärt läromedel bland lärarna som undervisar i grundskolans senare år. Bland de lärare jag intervjuade ansågs dock läroboken vara det mest frekvent använda läromedlet medan VernerSSons studie angav massmedia som det vanligaste läromedlet.

Undersökningen visade att lärarnas sätt att använda läroboken med avseende på de olika ämnena inte skilde sig särskilt mycket åt, förutom i geografi och samhällskunskap där ett par av lärarna inte tyckte att boken passade så bra. Det visade sig alltså att samtliga lärare ansåg att det fanns områden där boken passade mer eller mindre bra. På denna fråga hade alla lärare olika svar att ge, och helhetsintrycket blir således att lärarna till stor del har olika åsikter om när det passar bra eller dåligt att basera undervisningen på läroboken. Jag anser att detta resultat kan ses som en effekt av den relativt svaga styrning av hur man som lärare ska utforma sin undervisning. I skolans styrdokument finns som nämnts i denna undersökning inledande kapitel inga klara förhållningssätt angående hur lärare ska utforma sin undervisning vad gäller val av läromedel och så vidare, och lärarnas svar kan alltså på så vis ses som ett resultat av styrdokumentens utformning. Att det inte är läroboken, utan den enskilda lärare och dess inställning till pedagogiken som bestämmer hur undervisningen utformas påpekas av Svingby, Juhlin-Svensson samt Zahorik. Intervjusvaren visar relativt tydligt att dessa

forskarens hållning stämmer överens med min undersökning då lärarnas svar är väldigt varierade. Skolverkets undersökning (Rapport 284) visar att antal undervisningsår inte är det viktiga för användningsfrekvensen av läroboken i samhällskunskapsämnet. Lärarna i denna undersöknings intervjuer angav dock att de blivit säkrare både i lärarrollen och i sitt ämne med tiden, vilket lett till att de använder läroboken i mindre utsträckning nu. En av lärarna berättade att undervisningen vad gäller läroboken förändrats, men att mängden undervisningstid baserat på läroboken är densamma som i början av karriären.

Det konkreta arbetssättet vad gäller läroboken skilde sig också åt mellan lärarna då några arbetade med uppgifter i frågeform till läroböckerna, en lärare använde i huvudsak läroboken till egen planering och en av lärarna använde sig både av frågor till läroboken samt dessa frågor som underlag för diskussion. Detta kan kopplas till Zahoriks teori om olika lärarstilar som avgörande för hur läroboken används.

4.2 Lärarnas inställning till läroboken

Tre av fyra lärare ansåg att läroböckerna som fanns på skolan passade eleverna. Av dessa tre ansåg två samtidigt att läroböckernas språk var svårt att förstå för eleverna. Den fjärde läraren svarade att läroböckerna inte passade eleverna och angav också det svåra språket som anledning. Jag tycker att det var intressant att flertalet lärare ansåg att läroböckerna passade eleverna trots att språket ansågs vara svårt. Mycket av kritiken av läroböckerna från forskarnas håll fokuserar just på att språket är svårt. Agneta Bronäs menar bland annat att språket är för abstrakt för eleverna, vilket leder till att de inte förstår textens sammanhang.

Att språket är svårt i läroböckerna bekräftas av språkforskaren Ulla Ekvall då hon i sina studier kommit fram till att elever har svårt att först, eller inte alls uppfattar lärobokstextens sammanhang. Lärarna i min studie tycks över lag vara medvetna om detta problem, men de flesta använder alltså läroböckerna trots detta. En av lärarna förklarade detta med att texten alltid går igenom med eleverna. Lärarnas generella inställning till läroboken är i tre fall av fyra positiv. Den positiva hållningen motiveras bland annat med att läroboken är anpassad till elevernas ålder och läroboken är ett bra stöd för eleverna.

Att läroboken är ett stöd för eleverna framkom också i de intervjuer som gjordes med lärare i FSL:s undersökning. En återkommande reflektion hos lärarna jag intervjuat är att läroboken inte fungerar i alla sammanhang, och att de då ofta väljer ett annat läromedel istället. Studien i

Skolverkets rapport 284 nämner att lärare tycker att användandet av olika läromedel ger en varierad bild av verkligheten. Resultatet av de intervjuade lärarnas inställning till läroboken som grund för undervisningen är att de över lag använder sig av läroboken till stor del, och att de flesta är nöjda med att arbeta på det sättet. Detta resultat stämmer också överens med den teori som presenteras i detta arbete. Forskningen pekar från flera håll, bland andra Härenstam, på att läroböckerna inte framställer religioner, samt andra för värdegrunden viktiga frågor, så som etnicitet och sexuell läggning, på ett balanserat sätt. Två av de intervjuade lärarna var nöjda med läroboken i religionsämnet, medan en nämnde att böcker i samhällskunskap och religion snabbt kunde bli inaktuella. Forskningens kritik mot böckerna i religion hade således inte stöd bland lärarna. Dock bör tilläggas att detta inte var ett ämne som behandlades i stor utsträckning inom ramen för detta arbete. Vad gäller lärobokens utformning så var lärarna överens om att åldersanpassning samt layout var viktigt. Melin menar att en läroboks layout i grunden är viktig, och att den kan hjälpa eleverna att förstå sammanhang. Samtidigt leder mängden läroböcker och dess skilda estetiska och pedagogiska upplägg till att en bra layout ändå inte bidrar till att öka elevens förståelse för lärobokens innehåll i någon större utsträckning.

4.3 Framtida forskning

Denna undersökning visade på att de lärare i SO för grundskolans senare år, som intervjuades använde sig av läroboken i stor utsträckning samt att variationerna i användandet av läroböcker är stora bland lärarna. Undersökningen visade också att lärarnas inställning till läroboken som grund för undervisningen över lag är positiv, men att de flesta av lärarna samtidigt kritiserar läroböckernas språk, då de anser att detta ofta är svårt och därför inte passar eleverna. För mig som blivande lärare har det varit lärorikt och intressant att ta del av detta resultat. Denna studie har lärt mig att läroböcker används flitigt trots att läroböckerna, enligt de intervjuade lärarna, inte riktigt verkar passa eleverna. En intressant framtida studie skulle därför kunna vara att undersöka hur elever ser på läroboken, samt hur alternativa läromedel som exempelvis individuellt anpassat material står sig i jämförelse med läroboken då det gäller elevernas resultat i exempelvis SO-ämnena. Ett annat förslag på framtida forskning är att undersöka hur ett större antal lärare som använder likadana läroböcker utformar undervisningen.

REFERENSER

Skriftliga källor:

Bronäs, Agneta (2000). *Demokratins ansikte. En jämförande studie av tyska och svenska samhällskunskapsböcker för gymnasiet*. Stockholm: HLS förlag.

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2004). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik AB.

Härenstam, Kjell (2000). *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik – om konsten att välja kunskap*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (2006). *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsföretaget i Uppsala AB
Läromedel och utbildning.

Läraryrket (2006). *Lärares handbok*. Solna: Läraryrket.

Skolverket (2006). *Läromedlens roll i undervisningen. Grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. (Rapport 284). Stockholm: Skolverket/Fritzes.

Skolverket (2006). *I enlighet med skolans värdegrund? En granskning av hur etisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker*. (Rapport 285). Stockholm: Skolverket/Fritzes.

Strömquist, Siv (red.) (1995). *Läroboksspråk. Om språk och layout i svenska läroböcker*. Uppsala: Hallgren och Fallgren Studieförlag AB

Trost, Jan (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet (1998). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, Förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94*. Stockholm: Skolverket/Fritzes.

Vernersson, Folke (1999). *Lärares didaktiska arbete – en studie av grundskollärares uppfattningar av den egna undervisningen i samhällskunskap*. (Rapport nr. 213). Linköpings universitet, institutionen för beteendevetenskap, Linköping.

Elektroniska källor:

Kursplaner och betygskriterier för grundskolan, Skolverkets hemsida:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0708&infotyp=15&skolform=11&id=2087&extraId=> (Avläst 2008-04-14)

Övriga källor:

Intervjuer med lärare:

Lärare a: 2008-05-13

Lärare b: 2008-05-15

Lärare c: 2008-05-15

Lärare d: 2008-05-16